

Г. В. Карпеченкова,
аспірант, Навчально-науково-виробничий центр
Національного університету цивільного захисту України, м. Харків
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9943-7194>

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.17.150

ВПЛИВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА ТА СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН

G. Karpechenkova,
Postgraduate student, Training Research and Production Center
of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

THE IMPACT OF DOMESTIC VIOLENCE ON THE DEVELOPMENT OF SOCIETY AND SOCIAL RELATIONS

У статті розкривається поняття домашнього насильства, аналізуються види домашнього насильства, докладно розглядаються чинники, що викликають домашнє насильство. Проведено історико-порівняльний правовий аналіз існуючих наукових підходів до природи та змісту феномену насильства, як такого та домашнього насильства зокрема. Звертається увага на феноменологічний опис домашнього насильства як предмета дослідження. Надається загальна характеристика інституту сім'ї та шлюбу, а також сімейно-побутових відносин як найважливіших факторів, що формують поведінку людини у сфері суспільного життя. Відображено погляди вчених, що вказують на еволюційний характер феномена домашнього насильства через призму різних галузей знання.

Визначено що виникаючі деформації відносин між членами сім'ї, які виявляються у різних формах: від образ і побоїв до серйозної шкоди здоров'ю, смерті чи самогубства, і дедалі частіше впроваджуються у суспільство. Насильство в сім'ї стало серйозною масштабною проблемою, що породжує безліч різних соціальних та соціологічних проблем: зниження самооцінки, втрата впевненості в собі, формування неврозів, наявність депресивного стану, токсикоманія, спотворення реалістичних сприйняття, створення спотвореного "портрета" партнера, себе та своїх особливостей, а також наявність симптомів посттравматичного стресового розладу. Насильство не повинно бути пов'язане лише з фізичною агресією і зводиться лише до фізичного насильства над жертвою. Форми прояву домашнього насильства — фізична, сексуальна, психологічна та економічна, які повністю збігаються з формами прояву домашнього насильства.

The article reveals the concept of domestic violence, analyzes the types of domestic violence, examines in detail the factors that cause domestic violence. A historical and comparative legal analysis of the existing scientific approaches to the nature and content of the phenomenon of violence, as such and domestic violence in particular, was conducted. Attention is drawn to the phenomenological description of domestic violence as a subject of research. A general description of the institution of family and marriage, as well as family-domestic relations as the most important factors shaping human behavior in the sphere of social life, is provided. The views of scientists are reflected, indicating the evolutionary nature of the phenomenon of domestic violence through the prism of various fields of knowledge.

There are deformations of relations between family members, which manifest themselves in various forms: from insults and beatings to serious damage to health, death or suicide, and are increasingly introduced into society. Violence in the family has become a serious large-scale problem, which

gives rise to many different social and sociological problems: a decrease in self-esteem, loss of self-confidence, the formation of neuroses, the presence of a depressive state, drug addiction, distortion of realistic perceptions, creation of a distorted "portrait" of a partner, oneself and one's own features, as well as the presence of symptoms of post-traumatic stress disorder. Violence should not be connected only with physical aggression and should be reduced only to physical violence against the victim. The forms of manifestation of domestic violence are physical, sexual, psychological and economic, which completely coincide with the forms of manifestation of domestic violence.

Also, the period of radical changes in the social system is particularly clearly revealed in the article, i.e. they are associated with a violation of the established order, manifestations of chaos and are expressed, for example, in the growth of social aggressiveness among individuals unprepared for these changes. In other words, in the event of social tensions arising as a result of, for example, economic crises, rising unemployment or military operations, there will be a surge in family violence.

Ключові слова: домашнє насильство, соціальні відносини, конфлікт, соціальна відповідальність, суспільні відносини, соціально-правовий вплив.

Key words: domestic violence, social relations, conflict, social responsibility, social relations, socio-legal influence.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальною залишається проблема впливу домашнього насильства в сім'ї. виявлення проблемних питань в державній політиці запобігання домашньому насильству, на цій основі розробка пропозицій щодо підвищення ефективності протидії домашнього насильства. Тому на перший план висуваються такі завдання, як здійснення комплексу заходів щодо профілактики домашнього насильства. Саме тому проблема укріплення державної політики протидії домашнього насильства дуже актуальне питання на сучасному етапі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз основних підходів до визначення впливу домашнього насильства на розвиток суспільства в державі безпосередньо розглядаються із проблемою реалізованості на даному реформування багатьох галузей суспільства. Окремі питання вивчення проблемних питань домашнього насильства знайшли висвітлення у працях авторів-правників А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Голошко, В. В. Муранова, Я.І. Юрків, Н. Ю. Максимова та ін.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення впливу домашнього насильства на розвиток суспільства та соціальних відносин.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поширення деструктивних процесів у сучасному суспільстві викликає тривогу і бажання як виявити їх витоки, так і знайти конструктивні рішення проблем. Вирішувати проблему насильства в сім'ї на одному рівні соціальної ієрархії непродуктивно, оскільки на різних

рівнях соціальної системи протікають свої процеси розвитку та одночасно йде процес їх коеволюції. У цьому спостерігається дивовижний феномен відтворення на різних рівнях подібних явищ. І якщо є зростання проявів агресії, наприклад, на макрорівні, то опосередковано з тим чи іншим ступенем інтенсивності агресія проявляється на мікро-(індивідуальному), а також на мега-(національному) рівнях. Хвилі деструктивних процесів неминуче поширюються від одного ієрархічного рівня до іншого, від нижчого до вищого та навпаки [3].

Звідси цілком логічно стверджувати, що невизначеність викликала активність соціальних структур, яка обов'язково завершується ускладненням соціальної структури, оскільки невизначеність проявляється у відсутності можливості адекватно оцінити соціальну реальність. Реальність набуває рис невизначеності, коли в ній починають поєднуватися деякі протилежні можливості. Тому дослідження таких процесів має від початку враховувати спектр можливих тенденцій, активованих протилежними можливостями невизначеності. В результаті процесу ускладнення соціальної організації ці можливості передають додаткову енергетику одним структурам, які стають більш життєздатними, відбираючи її у менш конкурентоспроможних структур, що руйнуються. При цьому слід зазначити, що перевіряти ще раз на можливість життєдіяльності в майбутній ускладненій соціальній системі піддаються одночасно всі фрактальні утворення соціальної системи, в якій активована невизначеність, — від мікро- до мегарівня. Важливо також враховувати, що в стані невизначеності індивіди та соціальні утворення будуть поводитися по-різному, хоча цільова орієнтованість загальна: всі бажають знизити соціальний ризик, усвідомлений чи передбачуваний ними як можливість у результаті невідомих майбутніх подій [1]. Цікавими є всі спектри можливої поведінки:

від "протестної свідомості", домінування емоційної, агресивної форми до творчого сплеску, прагнення побудувати новий світ або створити форми вираження крайньої пригніченості та пасивності.

Особливо яскраво в даних процесах виявляються періоди кардинальних змін соціального устрою, тобто вони пов'язані з порушенням порядку, що склався, проявами хаосу і виражаються, наприклад, у зростанні соціальної агресивності у невідготовлених до цих змін індивідів. Іншими словами, у разі виникнення соціальної напруженості в результаті, наприклад, економічних криз, зростання безробіття чи військових дій буде спостерігатися сплеск насильства в сім'ї.

У свою чергу, зростання агресії та насильства у великої кількості індивідів продукує зростання насильства та агресивності у фракталах вищого ієрархічного рівня. Згадаймо наростання агресії молодих мігрантів у Франції у жовтні-листопаді 2005 року після загибелі двох підлітків північноафриканського походження з вини поліцейського, що вилася у кризові явища національного масштабу [6]. І подібні соціальні кризи, що супроводжуються вибухами соціальної агресії, набувають особливої здатності до свого прискороного розвитку у зв'язку з доступністю нових інфокомунікаційних технологій, що дозволяють підтримувати процеси енергоінформаційного обміну на новому рівні своєї ефективності та результативності. При цьому можна спостерігати, як прояв агресії на різних ієрархічних рівнях соціальних сходів може призводити до різних за своєю масштабністю проявів зустрічної реакції в залежності від ресурсних можливостей мультиплікувати агресію у тієї чи іншої людини як її генератора. Якщо розглядати насильство в сім'ї як приклад, то можна також зазначити, що подібні соціальні явища можуть мати і мають пролонгований ефект, іноді — з відкладеним механізмом запуску. Мається на увазі, що, наприклад, діти — свідки насильства не обов'язково відразу виявлятимуть агресію, але можуть бути піддані їй у дорослому житті, при створенні власної сім'ї. Подібні соціальні явища можуть і часто мають пролонгований ефект, іноді — з відкладеним механізмом запуску.

У нових умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій роль генераторів та мультиплікаторів агресії можуть виконувати режисери, продюсери, власники та агенти контролю телеканалів та Інтернет-ресурсів та інші лідери думок та впливу. Кожне таке джерело енергетичного вибуху чи виплеску свідомо чи мимоволі спрацьовує як своєрідний енергетичний важіль, що дозволяє за правильно обраної топології енергоінформаційних впливів отримувати результат відповідного масштабу [4].

Ось чому цілком очевидно, що робота з агресією на особистому рівні пов'язана з комплексною роботою на рівнях подібних соціальних структур, у межах яких індивіди живуть і працюють.

Така постановка проблеми дозволяє розглядати вплив взаємодії фракталів різних рівнів за умов невизначеності зміни поведінки індивідів. Вибір тієї чи іншої форми поведінки залежить навіть від стану соціального середовища. Ця ідея підтверджується результатами дослідження голландських психологів, які експериментальним шляхом довели, що будь-який безлад у навко-

лишньому середовищі (сміття на підлозі, погано припаркована машина, розкидані речі або навіть слово "хаос", що з'явилося на екрані комп'ютера) "підсилює в людях потяг до безладу", яка, у свою чергу, сприяє зростанню дискримінації та утвердженню стереотипів (як позитивних, так і негативних) щодо представників інших груп.

Використання спрощених схем та стереотипів, мабуть, є захисним психологічним механізмом, який допомагає людям сприймати ситуацію як більш упорядковану та передбачувану. Спочатку ідеї про вплив порядку у зовнішньому середовищі на поведінку індивідів були запропоновані Джеймсом Вілсоном та Джорджем Келлінгом у 1982 році в "теорії розбитих вікон" і в роботі Малкольма Глауделла "Переломний момент", де поширення асоціальної поведінки уподібнюється до епідемії [6].

Багато дослідників, не відкидаючи певного впливу біологічних і генетичних чинників, вважають, що агресивні дії є зумовленими в міжособистісних відносинах. Більше того, за відповідних умов агресію можна запобігти, проконтролювати та мінімізувати, причому без залучення інструментів та механізмів придушення, які можуть генерувати зустрічні реакції, можливо, відкладені у часі.

Результати багатьох досліджень показують, що застосування насильства породжує реакцію у відповідь — негайно або через деякий час.

Приклад стриманої безпосередньої та подальшої планомірно-послідовної реакції на масові заворушення продемонструвала поліція Великобританії. Йдеться про "Лондонський трущобний бунт" і погроми в серпні 2011 р., спричинені, як стверджували організатори акцій — вихідці з країн Африки та Азії, "зайвою жорстокістю", виявленою поліцейськими при затриманні передбачуваного гангстера-мігранта. Наведемо тут й інший приклад — вже запобіжного впливу. Низка сюжетів світового шоу — відкриття Олімпіади-2012 була присвячена саме сучасному життю молодих британців, при цьому наголошувалося на космополітичності сучасного молодіжного населення країни. [6]

Тема поєднання досліджень та практичного застосування інструментів виникає постійно і стає особливо затребуваною в період зростання невизначеності та кризових процесів. Оскільки насильство має різні причинні фактори і для ефективного реагування необхідно враховувати всі рівні існування як постраждалих, так і кривдників, отже до його аналізу також необхідно підходити одночасно на декількох рівнях. [5] При роботі з випадками насильства в сім'ї потрібен аналіз на рівні особистості та окремої сім'ї (мікро), а також на макро рівні — місцевого співтовариства (робота, друзі, система реагування на місцевій шкоді), тобто організаційному, соціальному, інституційному та на мега рівні — всього суспільства. Кожен із рівнів вимагає розгляду різних проблем для оцінки ситуації та планування систем інтервенції та реагування. Наведені нижче пункти є предметом дослідження та аналізу під час роботи з окремими випадками:

— Визначення індивідуальних та сімейних факторів ризику, що впливають, як індивіди стають або кривдниками, або жертвами насильства, а також те, як можна впливати на ці фактори ризику;

— Ідентифікація позитивних відносин, що забезпечують підтримку та здорові зв'язки всередині розширеної сім'ї та на рівні місцевого співтовариства з організаціями та соціальними інститутами поза сім'єю, які надають допомогу у розвитку позитивних поглядів та навичок вирішення проблем;

— Ідентифікація наявності доступних на місцевому рівні ресурсів, які можуть надавати допомогу дисфункціональним індивідуумам та сім'ям, таким як Кризові Центри, програми, що навчають контролю почуття гніву, програми батьківства, тренінги з розвитку професійних навичок та інші підтримуючі ресурси;

— Ідентифікація таких додаткових факторів ризику як нерівність, дискримінація та упереджене ставлення, внаслідок чого знижується можливість отримання допомоги від соціальних інститутів;

— Ідентифікація економічних джерел насильства всіх рівнях.

Аналіз впливу засобів масової інформації та інших джерел, які створюють атмосферу, що побічно підтримує насильство. Аналізуючи наведені вище фактори, можна успішно розвивати програми для підвищення рівня усвідомлення проблем у місцевих спільнотах та профілактики насильства всередині сімей. [2] А знання характеру перебігу еволюційних і циклічних процесів дозволяє прогнозувати розвиток криз і вживати заходів щодо зниження ризиків. Так, наприклад, знаючи цикл насильства в сім'ї та його характеристики, а також розуміючи особливості поведінки всіх учасників цього процесу, можна розробляти та координувати методи профілактики та втручання.

Властивість подібності дозволяє сформулювати пріоритетні напрямки, які відповідатимуть функціональним цілям та завданням розвитку як більш високих, так і порівняно низьких щаблів ієрархії. Сфера реагування на насильство щодо людини включає мікро-, макро- та мегарівні, а також вимагає наявності розуміння, усвідомлення проблеми та певних навичок від представників місцевої адміністрації, що планує діяльність у регіоні, від консультантів-психологів, соціальних працівників, дослідників, соціальних адвокатів та представників усіх професій, залучених у роботу з цим видом проблем. Профілактика та контроль рівня насильства, а також програми корекції поведінки кривдників розробляються на макрорівні (макропланування) та вимагають створення соціальних інститутів для своєчасної інтервенції одночасно з формуванням суспільної думки на рівні всього суспільства (наприклад, неприйняття норм насильства у сім'ї). При цьому, наприклад, такі методи якісних досліджень, як фокус-групи та глибинні інтерв'ю, можуть бути дуже корисні при формуванні повної картини розуміння феномену, а також планування подальших програм профілактики поширення насильства в усіх формах [5].

Соціальна інженерія використовує переважно кількісні методи та на основі узагальнення даних про фінансове становище компанії, стан справ на ринках збуту та технологій виробництва пропонує перебудувати управлінську структуру. Стосовно соціальних систем соціальна інженерія узагальнює дані про стан соціальних груп, їх соціальний і людський потенціал, можли-

вості їх розвитку, соціальні відносини, громадську думку (наприклад, неприйняття форм насильства в сім'ї), рівень напруженості, агресію, протестну активність. Як правило, фахівці обох профілів працюють у тісному контакті.

Термін "насильство у сім'ї" у суспільстві виник на початку 1990-х. Усвідомлення серйозності наслідків цього явища відбувається порівняно повільно на тлі серйозних перехідних періодів у суспільстві та зростання великої кількості соціальних проблем, таких як демографічний занепад, бідність, безробіття, дитяча безпритульність, міграція, торгівля людьми, злочинність та корупція, алкоголізм та наркоманія. Одночасно виявлено найважливішу особливість, що ускладнює як дослідження, так і протидію насильству — висока латентність та наявність стереотипів у поєднанні з низкою причин — як соціальних (відсутність законодавства, недостатність притулків), так і культурних (патріархальність та застарілі традиції) [4].

Одна з головних особливостей домашнього насильства — систематичність дій, яка повторюється, що відрізняє домашнє насильство від конфлікту або сварки. Конфлікт зазвичай має в основі якусь конкретну проблему, яку можна вирішити. Домашнє насильство, навпаки, відбувається з метою набуття повної влади та контролю над постраждалою стороною.

Друга важлива відмінність насильства у сім'ї з інших актів агресії у тому, що кривдник і потерпілий — близькі люди, тобто. насильство походить від чоловіка чи партнера, колишнього чоловіка, батьків, дітей, інших родичів, нареченого тощо. Тому визначимо насильство у сім'ї як систематично повторювані акти фізичного, психологічного, сексуального, економічного на близьких людей, які здійснюються проти їх волі з метою набуття влади та контролю над ними.

Діяльність показує закономірне зростання проявів деструктивних процесів у соціумі у зв'язку з зміною параметрів порядку соціальної системи під час кардинальних змін соціального устрою, соціальних відносин, реформування системи управління в Україні [1]. У свою чергу, зростання агресії та насильства у великій кількості індивідів продукує зростання насильства та агресивності у фракталах вищого ієрархічного рівня. Масштаб прояву агресії на різних ієрархічних рівнях може призводити до рівнів на своєму масштабності проявів зустрічної реакції в залежності від можливостей мультиплікувати агресію у тієї чи іншої людини як її генератора. Ось чому очевидно, що робота з агресією на особистісному рівні має проводитися у комплексі з роботою на рівнях соціальних структур, у яких дані індивіди живуть та працюють.

ВИСНОВКИ

Отже тому сьогодні настільки значущим фактором у розвитку суспільства та соціальних відносин є структура сім'ї та сімейних відносин, а також їх вплив на формування моделі поведінки дитини, яка відтворюватиме батьківську модель поведінки у власних відносинах і далі продукує цей же тип відносин на відносини соціальних груп та владної вертикалі. Рівень насильства у сім'ї безпосередньо впливає на

рівень насильства у суспільстві, закріплюючи цей тип поведінки у історичної пам'яті соціуму і зумовлюючи розвиток майбутніх поколінь українського суспільства. Якщо підвищується рівень агресивності та насильства у багатьох сім'ях, то висока ймовірність посилення проявів насильства та агресії у селищі, місті, державі. Якщо форми ієрархічної організації соціальної структури на рівні сім'ї патріархальні, то самі форми виявляються лише на рівні інших рівнів соціальної організації. Важко формуватимуться сучасні громадянські демократичні інститути, важко становлення громадянського суспільства.

Аналіз починається з глибокої оцінки ситуації на індивідуальному (мікро-) рівні, з подальшим аналізом системи цінностей та практик, що застосовуються у спільноті людей на макро- та мегарівнях (родина, місцева спільнота, регіон, суспільство загалом). Роль науки в оздоровленні соціального організму та особистостей як його соціальних одиниць має розглядатися як на кожному рівні окремо, так і одночасно комплексно на всіх рівнях. Розвиток нових систем, використання методу інтервенції, зміна існуючих систем необхідно базувати на безперервному аналізі. Так, наприклад, для підвищення розуміння та результативності роботи (інтервенцію) на індивідуальному рівні (наприклад, з однією сімейною парою) необхідно завжди проводити із застосуванням якісних методів аналізу на інших рівнях (розширена сім'я, місцева спільнота, культура, етнічні традиції). Застосування науки у вивченні кризових станів та процесів розвитку суспільства виступає комплексним дослідницьким інструментом у поєднанні з розробленими на основі одержаних знань практичними методами прогнозування та подолання проблем деструктивного характеру.

Література:

1. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. Навч. посіб. К.: ДЦССМ, 2002. 132 с.
2. Максимова Н. Ю., Мілютіна К.Л. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства. К.: Комітет сприяння захисту прав дітей, 2003. 203 с.
3. Бова А. А. Модель факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї. Український соціум. 2005. № 1 (6). 15 с.
4. Насильству немає виправдання: добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю // Сумська обл. універс. наук. б-ка / уклад. Т. І. Касьяненко, Ж. П. Швачко. Суми, 2017. 33 с.
5. Юрків Я.І. Сутність та зміст соціального феномену "насильство в сім'ї". Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Педагогіка, соціальна робота". Випуск 27. 234 с.
6. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія / А. О. Галай та ін.; за заг. ред. А. О. Галай. К.: КНТ, 2014. 160 с.

References:

1. Trubavina, I.M. (2002), Sotsialno-pedahohichna robota z neblahopoluchnoiu simieiu [Social and pedagogical work with a dysfunctional family], DTsSSM, Kyiv, Ukraine.

2. Maksymova, N.Yu. and Miliutina, K.L. (2003), Sotsialno-psykhoholichni aspekty problemy nasylstva [Socio-psychological aspects of the problem of violence], Komitet spryanniia zakhystu prav ditei, Kyiv, Ukraine.

3. Bova, A.A. (2005), "The model of factors causing violence in the family", Ukrainyskiy sotsium, vol. 1 (6).

4. Kasianenko, T.I. and Shvachko, Zh. P. (2017), asylstvu nemaie vypravdanniia: dobirka materialiv na dopomohu protydii nasylliu [There is no excuse for violence: a selection of materials to help combat violence], Sumska obl. univers. nauk. b-ka, Sumy, Ukraine.

5. Yurkiv, Ya.I. (2013), "The essence and content of the social phenomenon "violence in the family"", Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria "Pedahohika, sotsialna robota", vol. 27.

6. Halai, A.O. (2014), Mizhnarodnyi dosvid poperedzhennia ta protydii domashnomu nasylstvu [International experience of preventing and combating domestic violence], KNT, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2022 р.

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292